

FONTS PER A L'ESTUDI DE LES RENDES DE LA CATEDRAL DE GIRONA: LES PABORDIES A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII*

NARCÍS DE PUIG I DE TRAVER

Becari de Recerca de la UdG

1. LES PABORDIES I L'ARMARI DE PABORDIES.

1.1. Les pabordies de la Catedral.

Abans de començar a parlar de les pabordies caldria dir quelcom de la Canònica de la Seu, institució de la qual formaven part i n'eren un element fonamental en integrar i articular el seu patrimoni.

1.1.1. La Canònica de la Seu i els seus membres.

A començaments del segle IX es fundà la Canònica de la Seu, que tenia la finalitat d'integrar en una institució els clergues que exercien les seves funcions en, i des de, l'àmbit de la Catedral. Per possibilitar el seu funcionament fou dotada d'un patrimoni, l'origen del qual es pot remuntar a les donacions que els reis francs feren durant els segles IX i X. Així com també per la dotació del bisbe Teotari en 882¹, i la posterior, però no menys important, redota-

* Aquesta comunicació és un resum d'una part del Treball de Recerca de doctorat *L'Armari i les Pabordies de la Seu de Girona durant l'Edat Moderna. Un exemple de comptabilitat senyorial* del mateix autor.

¹ Concretament el 24 de novembre de 882. ROURA I GÜIBAS, Gabriel. "Entorn de la fundació de la Canònica de Girona", a *Quadern de treball de l'Associació Arqueològica de Girona*, 7, Girona, 1992, p. 41-43.

ció del bisbe Ramon Roger i la seva germana Ermessendis, aleshores comtessa de Barcelona, en 1019. El daltabaix polític i social que afectà les terres catalanes durant el període que va de 1040 a 1060², i que provocà l'ensulsiada d'una societat amb un poder públic relativament fort i el naixement del feudalisme, caracteritzat per la fragmentació de l'autoritat i la privatització de funcions públiques, tingué conseqüències negatives per al patrimoni canonical, que experimentà la usurpació per part de particulars d'alguns dels seus drets i prerrogatives sobre el territori en què s'estenia. Superada la maltempada, i ja durant la segona meitat del segle XI, el Capítol sembla recuperar bona part dels seus drets. Aleshores, en el transcurs dels segles XII a XIV, les donacions de particulars, que esdevenien sovint homes propis, potser intentant esquivar les pressions d'algun altre senyor, però caient finalment en l'asserviment, i les compres fetes per la pròpia institució, donaren la forma gairebé definitiva al patrimoni, que sense canvis gaire substancials arribarà fins al segle XIX³.

A grans trets, es pot dir que la composició del patrimoni capitular consistia en drets sobre les parròquies, que a nivell econòmic es traduïen en la percepció dels delmes; en el domini eminent de terres, que revertia en el cobrament de censos i foriscapis, i en drets jurisdiccionals, que en la documentació consultada queden reflectits per les "composicions" pecuniàries.

Tot aquest patrimoni estava administrat per alguns dels membres del Capítol de la Seu de Girona, ens format per preveres que es distribuïen en diferents categories: les dignitats i els canonges. Els beneficiats, tot i formar part del clergat de la catedral, no eren capitulars, i per tant no tenien els drets de què gaudien els primers. El clergat de la catedral s'articulava de la següent manera⁴:

² BONNASSIE, Pierre. *Catalunya mil anys enrere. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan del segle X al final del segle XI*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1981, p. 9-40.

³ GUILLERÉ, Christian, *Girona al segle XIV*, vol. I, 2 vols., Barcelona, publicacions de l'Abadia de Montserrat, SA, 1993, p. 335-347; SANZ, Antoni Ll., "La pabordia d'Aro de la Catedral de Girona, 1180-1343", dins PORTELLA, J. (ed.) *La formació i expansió del feudalisme català*. Actes del col·loqui organitzat pel Col·legi Universitari de Girona, Girona, 1985, p. 420-421. VILLAR I TORRENT, Joan. *Les Pabordies de la Catedral de Girona*, 3 vols., (inèdit) vol. I, Girona, 1997, p. 1 i 2.

⁴ VILLAR I TORRENT, Joan. *Les Pabordies ...* p. 3-9, i JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat, *L'Església catalana sota la Monarquia dels Borbons. La Catedral de Girona en el segle XVIII*. Barcelona, Ajuntament de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 59 i s.

- Dignitats: eren els membres més destacats del capítol. Exercien, seguint un rigorós ordre jeràrquic, les funcions pontificals quan el bisbe n'estava impedit, i s'encarregaven d'altres oficis preeminents. Aquesta categoria estava reservada als canonges de la catedral, tot i que en alguns casos, i de forma excepcional, se'ls podia dispensar d'aquest requisit. Pel fet de ser canonges tenien dret a les porcions canòniques. En canvi no tenien veu en el capítol ni participaven de les rendes de la mensa capitular. El seu nombre era de vuit: ardiaca major, també anomenat de Rabós o de Girona; era la primera dignitat de la Seu. La segona era el sagristà major. La tercera, el cabiscol. La quarta, l'abat de Sant Feliu. La cinquena, l'ardiaca de Besalú. La sisena, l'ardiaca d'Empordà. La setena, l'ardiaca de la Selva. I la darrera, el degà.
- Canonges: La seva restauració es produí arran de la conquesta carolíngia, a partir de l'ocupació de Girona el 785. La regla aquisgranenca seria adoptada per les esglésies de la Marca Hispànica al llarg del segle IX. A Girona fou el bisbe Walaric qui l'adoptà entre el 817 i el 820. El seus successors, primer Teotari el 882 i després Pere Roger el 1019, la restauraren amb les respectives redotacions del capítol. En total hi podia haver fins a trenta-sis canonges: vint-i-quatre de diacònals i dotze de presbiterals. Els primers havien de pertànyer a l'estament nobiliari⁵. Als segons no els calia aportar proves de noblesa per accedir al canonicat⁶. Aquesta divisió es mantingué fins al segle XIX.
- Beneficiats: no formaven part del capítol, però tenien funcions específiques en el funcionament de la Catedral. En aquest sentit no tenien dret a rebre les porcions canòniques, però en canvi obtenien el sisè de capellanies i les distribucions dels Aniversaris Presbiterals com els membres del Capítol. En conseqüència s'havien de mantenir bàsica-

⁵ ACG, *Repertori alfabètic del secretariat del molt illustre capítol de la iglesia cathedral de Gerona fins al mars de 1736, documents existents en lo arxiu de la mateixa iglésia y diferents adnotacions tretas de vicariat y officialitat ecclesiàstich y notarias de la present ciutat de Gerona, treballat per lo Dr. Sulpici Pontich, canonge de dita iglésia*, vol. 2, on informa que calia ser noble *ad utroque latere* per accedir a aquest tipus de canonicat.

⁶ PONTICH, Sulpici. *Repertori...* VILLAR I TORRENT, Joan. *Les Pabordies ...* p. 5 i 6.

ment amb els ingressos que els proporcionava el benefici al qual estaven adscrits.

1.1.2. Les pabordies.

Els canonges i els dignitats eren els encarregats de l'administració del patrimoni catedralici, que estava agrupat en nou administracions o *pabordies*. Cadascuna d'elles estava a càrrec d'un *paborde* o administrador.

Inicialment el patrimoni de la Canònica de Girona era administrat de manera conjunta per un o dos capitulars. El fet de tenir unes grans dimensions i estar molt dispers per la geografia del bisbat, incidia directament en la dificultat de la seva gestió. A partir del segle XII, s'introduïren una sèrie de canvis amb la divisió del patrimoni en diverses seccions que havien d'assumir-ne l'administració per separat. Cadascuna d'elles era independent de la resta. Dipositaven les seves rendes directament a la catedral. En fer aquesta divisió cal suposar que la finalitat que es buscava era facilitar la tasca i incrementar l'eficiència dels pabordes, i en conseqüència assolir una rendibilitat major del patrimoni.

1.1.3. De pabordes a administradors de pabordies.

Cada pabordia estava encapçalada per un paborde que n'era el responsable. Només ho podien ser els membres del capítol. Forçosament havien de ser canonges o dignitats, àdhuc bisbes, tot i que excepcionalment es concediren dispenses quan cap no en podia assumir la responsabilitat. El 1660 es promulgà un estatut en què s'obligava que només podien administrar-les els canonges. El càrrec normalment tenia caràcter vitalici. En ser responsables de la seva gestió, cada any havien de presentar dos fiadors que avalessin el compliment de les seves obligacions. L'elecció dels nous pabordes, o el canvi de pabordia es feia en el transcurs del *Capítol Pasqual*, el primer dels capítols generals que se celebrava cada any el primer dimecres després de Pasqua de Resurrecció⁷. El compliment de les seves funcions estava remunerat amb un

⁷ VILLAR I TORRENT, Joan. *Les Pabordies ...* p. 17. Inicialment el Capítol Pasqual se celebrava cada any el primer dimarts després de Pasqua Florida. És a partir de 1540 que passa a celebrar-se el dimecres.

salari que equivalia a la desena part dels rèdits de la pabordia respectiva. En cas de no complir les seves obligacions perdia el càrrec a la fi del seu període administratiu. En el cas que el paborde escollit no pogués administrar directament la Pabordia que li havia estat assignada podia nomenar un procurador que havia de ser membre del capítol. Per fer efectiva la seva dimissió aquesta havia de ser acceptada pel capítol i el bisbe. Prèviament havia de complir les responsabilitats inherents al càrrec. La possibilitat que una pabordia quedés vacant no era poc plausible, i a partir de 1575 s'establí un torn entre els capitulars, per optar-hi. El canonge a qui s'havia de conferir la pabordia lliure havia de ser el que es trobés primer en el torn del Ferial, una altra de les institucions de la catedral. En cap cas, a un canonge que administrés una pabordia no se li'n podia conferir una altra i, en conseqüència no en podia administrar més d'una alhora. A partir de la creació de l'Armari de Pabordies, un organisme que recollia i gestionava de forma conjunta els ingressos d'aquestes administracions, els pabordes passen a ser anomenats "administradors de pabordies", nom amb el qual apareixen a les fonts que han servit de base pel present treball.

1.1.4. L'àmbit territorial i les rendes de les pabordies.

El nombre de les pabordies era de nou. El seu nom feia referència als mesos que havien de contribuir a finançar les despeses de la Canònica. No hi ha evidències que inicialment fossin dotze, i que a cada mes li'n correspongués una, si bé es donava la circumstància que algunes tenien el nom de dos o fins i tot de tres mesos, que eren els que havien de sufragar. Determinades pabordies també podien ser conegudes amb un topònim que feia referència a l'àrea on es localitzava el seu patrimoni, o bé a un nucli de població important que tingués una certa representativitat en el seu si. Un llistat del segle XVIII permet acostar-nos a la seva geografia i a les seves rendes:

- Pabordia de Juny, anomenada de Celrà. Tenia el delme de tots els fruits de Celrà, censos sobre el delme de Vilobí, i censos a Celrà, Palagret, Salt, i Bordils.
- Pabordia de Juliol, o de la Vall d'Aro. Rebia els delmes de la Vall d'Aro, Calonge, Campmany, Bescanó, Montfullà, Crespià, Dosquers, Bàscara, Ultramort i Serra de Daró; un cens de l'Almoina del Pa de la Seu; censos de la Candela, i a Girona.

- La Pabordia d'Agost ingressava els delmes de Santa Maria de Camós, Parlavà, Foixà, Sant Cristòfol les Fonts, Montcal, Montbò, Sant Martí de Llémèna, i censos de Canet d'Adri.
- Pabordia de Setembre i Octubre, també anomenada de Cassà, rebia el delme de tots els grans de Cassà de la Selva, Corçà i Sant Climent de Peralta, així com censos de Cassà de la Selva, Girona i Riudellots de la Selva.
- Pabordia de Novembre, o de Lloret. Tenia els delmes de Lloret de Mar i Pineda; els censos de l'Hospital d'Hostalric, Estanyol, Franciac, Sant Dalmai, Salitja, i la novena part del delme de Pontós, Campllong, Girona i Riudellots de la Selva.
- Pabordia de Desembre. Rebia els delmes de Vilablareix i Sant Amanç; i censos a Girona, Palol d'Onyar, Salitja, de l'Obra de la Seu, Palau-Sacosta, Bescanó, Aiguaviva, Salt, Beneficis de la Seu, Cabanelles, Anglès, Amer, Fornells i Lloret de Mar.
- Pabordia de Gener. Rebia els delmes d'Arenys d'Empordà, Paretés d'Empordà, Santa Margarida de Bianya, Cors, Mata, Cabanelles, i censos a Girona, Vilobí, Castellar de la Selva, Sauleda, Sant Cebrià dels Alls, Medinyà, Cervià de Ter, Olot, Begudà, Salitja, Serinyà, Santa Maria de Camós, Banyoles, Pont Xammar, Pujals i Viladasens.
- Pabordia de Febrer, Març i Abril, també anomenada de Castelló. Cobrava els delmes de Castelló d'Empúries, Riumors, la Bisbal d'Empordà, Vilamacolum, Garrigàs, i censos a Sant Martí Vell i de diverses hortes de Girona.
- Pabordia de Maig. Rebia els delmes de Sant Julià de Ramis, Juià, i censos a Campdorà, Sarrià de Ter, Girona, la Pera, Parlavà, Sant Gregori i Castell d'Empordà ⁸.

El patrimoni que constituïa la font de les rendes que administraven les pabordies es distribuïa arreu del bisbat de Girona, on cadascuna hi tenia la part corresponent.

No es tractava pas d'un patrimoni unit i compacte a nivell territorial, que proporcionés rendes derivades de l'explotació de les terres sota la super-

⁸ PONTICH, Sulpici, *Repertori...* Tot i ser anterior en el temps, la seva obra prefigura la reorganització de l'Arxiu Capitular que pretenia facilitar l'administració d'un patrimoni tan extens com dispers. Vegeu: PORTELLA, Jaume i SANZ, Antoni Ll. "Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca", a *Recerques*, 17, Barcelona, Curial, 1985, p. 141-151.

visió directa dels pabordes, o d'agents senyoriais, sinó d'un patrimoni relativament dispers compost per drets sobre parròquies - el delme - i sobre masos o peces de terra, depenent del cas - censos emfitèutics . Una mirada al mapa permet comprovar la relativa dispersió territorial del patrimoni de les diferents pabordies, les rendes de les quals radicaven en nuclis rurals, en nuclis amb certa estructura urbana i en poblacions de caràcter plenament urbà. Tot i que només reculli els noms de les poblacions on recullien el delme - tot o alguna part - permet fer-nos una idea molt aproximada de la distribució d'aquest patrimoni en terres del Bisbat de Girona⁹.

L'ordre en què s'esmenten les pabordies comença per la de Juny per acabar amb la de Maig. Així mateix els anys comptables s'iniciaven l'1 de juny per a finalitzar el 31 de maig de l'any següent. Es produïa un paral·lelisme entre l'ordre d'unes i la distribució dels mesos de cada període. Tot plegat lligava directament amb el caràcter rural de la immensa majoria de les seves rendes. Fet i fet, quan se segaven els cereals s'iniciava un nou any en la gestió del patrimoni. El que s'havia sembrat en un any havia de constituir la base de les rendes que haurien d'alimentar les necessitats del que el seguia.

Les rendes que obtenien d'aquest patrimoni consistien en delmes, censos emfitèutics, lluïsmes, composicions senyoriais i censals. El seu caràcter era bàsicament rural, tot i que també n'hi havia d'extracció urbana: els censos que gravaven cases.

1.2. L'Armari de Pabordies.

Des de la seva fundació les pabordies funcionaven de forma independent, havent de gestionar pel seu compte el patrimoni que els corresponia i contribuir al manteniment del culte de la Catedral i de la Canònica amb els beneficis que aquest generava. A cada pabordia li corresponia el període de l'any que feia referència el seu nom. La diferent magnitud de les seves rendes provocà que algunes tinguessin greus dificultats per complir amb la seva funció. Per aquest motiu es creà una nova institució, que assumí la tasca de la redistribució de l'excedent agrari entre els capitulars, que abans feien els administradors de pabordies. Els seus ingressos provenien igualment de les rendes de les nou pabordies. A manera de caixa comuna, tenia la finalitat de

⁹ El mapa només recull els noms de les localitats sota les quals s'agrupaven totes les altres rendes que s'arrendaven en bloc amb el delme d'aquestes.

recollir-los i agrupar-los, per procedir a la seva redistribució entre els capitulars i el bisbe, per així sufragar les despeses del culte.

Així doncs, el 2 d'octubre de 1623, es creava l'Armari de Pabordies, institució que rebia aquest apel·latiu en referència a "l'armari de nova construcció en la paret de la Tresoreria" de la catedral. L'acta capitular que en dona notícia simplement diu que les distribucions canòniques hauran de ser dipositades en dit armari per al seu posterior repartiment entre els canonges per part de dos dels seus membres, que anomena comissaris, però que de fet seran coneguts com a armariers, que anteriorment, això no es diu però se suposa, hauran estat escollits per a tal efecte ¹⁰. Efectivament, la concisió de la resolució no dona cap detall del funcionament de la nova institució. Especifica, això sí, la seva finalitat: recollir en un lloc concret les rendes procedents de les pabordies. És a partir de l'observació de les fonts comptables consultades que podem deduir-ne el funcionament. No he localitzat cap normativa que hi faci referència. Pel que he pogut comprovar, el funcionament de l'Armari consisteix en l'agrupació en una sola institució d'algunes de les funcions que abans feien les pabordies per separat. Aquestes conserven l'administració i gestió dels seus respectius patrimonis, i han d'entregar als armariers una part substancial dels ingressos que han obtingut en tres pagues repartides al llarg de l'any, les *terces*¹¹. Aquest sistema administratiu serà vàlid fins a principis del segle XIX, quan la devallada generalitzada de les rendes capitulars aconsellarà l'adopció d'un nou sistema que implicarà la creació d'una *Administració General* que assumirà la gestió del patrimoni capitular fins a la seva desaparició als anys quaranta de la mateixa centúria, a causa dels processos desamortitzadors.

¹⁰ ACG, Actes Capitulars, Núm. 20, 1623-29, fol. 11, diu el següent: *Commisariis pro recipiendis redditus prepositurarum. Fuit propositum et expeditius fiant que ad distribuenda que ad canonicam spectant de elegiantur duo ex canonicis qui recipiant redditus prepositurarum et deponant eos in theca in pariete thesaurarie nouiter constructa et ibi deponiantur donec sint distribuendi. Fuerunt electi commissarii Domini Jacobus Joannes Perpinya et Benedictus Bassetes.*

¹¹ Tant a la comptabilitat de les pabordies, com la referida a l'Armari es fa referència a les terces de setembre, gener i maig.

2. LES FONTS: ELS LLIBRES DE COMPTES DE LES PABORDIES.

La gestió del patrimoni capitular es dividia en nou pabordies o administracions que tenien la finalitat de contribuir al manteniment del culte de la catedral. Amb aquesta finalitat, i a partir de 1623, la majoria dels seus ingressos es dipositaven en l'anomenat Armari de Pabordies. La resta s'utilitzava per sufragar les despeses originades pel funcionament de cada pabordia. Al llarg dels seus gairebé set segles d'història van recollir els seus comptes de forma independent. A partir de la documentació consultada puc constatar que no és fins al segle XVII, i si abans ja s'havia fet res no ens n'ha arribat, que s'anota la comptabilitat de les diferents pabordies en un mateix llibre. És el que les fonts anomenen genèricament *Llibre gros*¹². N'he localitzat dos que pertanyen al període estudiat:

- *Llibre de comtes de diferents Administracions, del any 1654 á 1662*. Cronològicament és el primer. Recull, com diu el seu nom, els comptes de diverses administracions: Armari de Pabordies, Vestuari de la Seu, Sagristia Comuna de la Seu, Administració *de las Capas, salve Regina, Presas, y Censals del oli*, Capellanies i finalment el Ferial. Pel que fa a les pabordies, entre 1656 i 1661, només en recull els comptes de cinc: de les de Juny, Juliol, Novembre, Gener i Maig.
- *Comptes de Pabordrias, 1661-1700*. Els oïdors de comptes en les seves anotacions l'anomenaven *Llibre Gros*¹³. A grans trets conté els comptes de les pabordies de la catedral des de 1661 fins a 1700. Aquests estan ordenats cronològicament i agrupats per pabordies, començant per la de Juny i acabant per la de Maig.

El contingut s'estructura a partir d'aquest ordre cronològic agrupat per pabordies. La tipologia dels comptes és sempre la mateixa: ingressos ordinaris, ingressos extraordinaris, despeses ordinàries, despeses extraordinàries i finalment una "definició" que els clou:

¹² ACG, *Comptes Pabordrias, 1661-1700* Pabordia de Maig, comptes de 1661-62, fol. 461.

¹³ Aquesta és una denominació genèrica que venia motivada pel seu tamany. També era anomenat amb aquest nom la font comentada abans. D'ara en endavant quan esmentem el *Llibre Gros* ens referirem exclusivament al *Comptes de Pabordrias, 1661-1700*.

- Ingressos ordinaris. Són una part fonamental en la comptabilitat. Constitueixen el percentatge més important de la percepció de rendes. Normalment es tracta dels arrendaments dels delmes i altres rendes que posseeix una pabordia en una determinada població. En les ocasions que no estan arrendats s'anoten directament les quantitats que cada particular havia de satisfer. Normalment els pagaments es feien en diners. Quan es feia en espècie, aquesta es "reduïa a moneda". Només en comptades ocasions el cobrament es mantenia en espècie¹⁴.
- Ingressos extraordinaris. La percepció de rendes no predeterminades, no tant per la seva categoria sinó per qui, i quan, les paga, constitueix aquest segon tipus d'ingressos, la importància dels quals varia segons la pabordia i l'any. Normalment es tracta de foriscapis, encara que en algunes ocasions estan anotats com a "ingressos ordinaris", composicions i deutes d'anys anteriors.
- Despeses ordinàries. Majoritàriament les componen els pagaments de les anomenades *terces*¹⁵ a l'Armari. També s'hi anoten les despeses pel vi, la còngrua per l'administrador de la pabordia, i el salari dels oïdors de comptes.
- Despeses extraordinàries. Recullen els pagaments que no pertanyen a les categories mencionades abans. Normalment fan referència a les despeses efectuades per al manteniment de la infraestructura de cada pabordia.
- Definició. Els oïdors de comptes fan una anotació final en la qual donen el vistiplau a la gestió de cada pabordia per part del seu administrador. S'hi anoten els totals dels ingressos i despeses, sense distingir el seu caràcter ordinari o extraordinari, i el saldo, sigui positiu o negatiu.

¹⁴ Per exemple el delme de la parròquia de Sant Julià de Ramis que percebia la Pabordia de Maig. ACG, *Comptes Pabordrias, 1661-1700* Pabordia de Maig.

¹⁵ Cada pabordia havia de participar en el finançament de l'Armari amb el pagament d'una quantitat proporcional als seus ingressos que es pagava en tres períodes diferents: setembre, gener i maig.

3. LA TIPOLOGIA DELS INGRESSOS A PARTIR DEL LLIBRE GROS .

Tal i com ja ha estat dit, les rendes del patrimoni capitular com a ingressos d'origen feudal bàsicament procedien de l'exacció de béns agraris procedents dels delmes, i en una proporció molt menor, de l'exercici dels drets derivats de la senyoria directa i dels drets jurisdiccionals.

3.1. Les pabordies a partir del Llibre Gros (1661-1700).

A partir del l'any 1661 els comptes de les pabordies de la Catedral de Girona es passaren a net en un llibre de gran embalum, conegut col·loquialment pels capitulars de l'època com a *Llibre Gros*. Amb anterioritat a la seva confecció ja s'havien transcrit els comptes de les pabordies en un altre llibre de similars característiques morfològiques anomenat pel mateix nom i en les mateixes circumstàncies, però conegut oficialment com a *Llibre dels comptes de diferents administracions...* Del seu nom se'n dedueix amb prou facilitat que el seu contingut no era únicament ocupat per les pabordies, i que era compartit per *diferents administracions*¹⁶ El Llibre Gros, a diferència del seu homònim més vell, es caracteritza per aplegar de forma exclusiva els comptes de totes les pabordies que administraven el patrimoni capitular, i a més durant un període de quaranta anys. L'administrador de cada pabordia portava els comptes per separat, en papers que després es podien passar en net i en alguns casos arribar a enquadernar-se¹⁷. Aquests comptes, alhora podien ser igualment copiats en un altre llibre que agrupava els de totes les pabordies. Aquest fou el Llibre Gros.

La seva consulta ofereix una panoràmica inigualable d'una comptabilitat senyorial durant un període relativament ampli, i més enllà dels comptes, del funcionament intern de les pabordies, el conjunt d'institucions que administraven el patrimoni del Capítol de la Catedral de Girona.

¹⁶ Vegeu el capítol dedicat a la documentació consultada, *Les fonts*.

¹⁷ Ens han pervingut llibres de comptes de diferents pabordies i de diferents èpoques, sense continuïtat entre ells. Un bon exemple seria el titulat *Comptes de la Pabordia del Mes de Juny de la Seu de Gerona, des de 1725 a 1782*.

3.2. Els ingressos.

Normalment el Llibre Gros parla d'*entrades* o ingressos ordinaris i extraordinaris. Es refereixen, els primers, als censos, censals i als arrendaments de drets senyorials, o en defecte seu, a béns en espècie que sovint, però no sempre, es monetaritzen. Els segons, els extraordinaris, a la percepció de lluïsmes o foriscapis; remissions, o en el seu cas, composicions de caràcter jurisdiccional; el romanent d'anys anteriors, el cobrament de censos, i altres categories d'ingressos ordinaris endarrerits, i finalment altres tipus d'ingressos no tipificats com a ordinaris normalment no vinculats entre ells, la percepció dels quals en comptades ocasions ja en justifica l'apelatiu d'*extraordinaris* que els agrupa.

3.2.1. Els fruits.

La principal font d'ingressos, sens cap mena de dubte la constituïa l'arrendament del que el Llibre Gros anomena *fruits* d'una població concreta. Per *fruits* s'entén la part corresponent a una pabordia determinada del conjunt de la producció agropecuària i dels drets senyorials d'una parròquia. Per tant, els fruits no eren exclusivament el que es recollia en el delme o en la part corresponent en el cas que hi hagués varis delmadors, sinó també els censos i foriscapis que hi anaven a part, però que corresponien a la Catedral com a senyor directe. També s'hi poden incloure els censos i foriscapis d'altres poblacions veïnes de les quals, per altra banda i en casos determinats, podia arribar a percebre alguna part del delme¹⁸. Tots plegats constituïen els "fruits" que a efectes administratius s'adjudicaven a una parròquia, tot i que formalment no en formaven part. En principi la política del capítol consistia a arrendar els fruits d'una parròquia per obtenir-ne uns ingressos sense haver de participar en la seva obtenció: aquesta era la feina dels arrendataris, que es veia compensada per un marge de guany sobre el preu de l'arrendament. Quan la situació no ho feia possible havia de ser el capítol qui els recaptés. En cap cas no es procedia a l'arrendament de tots els drets d'una pabordia a un mateix arrendatari, sinó que aquells es fragmentaven atenent les parròquies on estaven inclosos. El

¹⁸ Per exemple en l'arrendament de Cassà de la selva s'hi inclouen *tots los dependents que se acostuma de arrendar, çò és, part de la dècima de Sta. Àgata (...), sensos i tascas de Riudellots de la Selva, de ciutat y Pla de Gerona*. ACG, Llibre Gros, f. 153.

costum havia establert la vigència de l'arrendament en tres anys, tot i que en determinades ocasions, normalment a causa de les guerres amb els francesos que tan sovintejaven durant la segona meitat del segle, el període es podia reduir a dos, o fins i tot un any¹⁹.

El Llibre Gros no dóna gaires detalls del procediment seguit per efectuar l'arrendament. Com a molt diu que un arrendament determinat es va efectuar en *lo sínodo* corresponent a un any concret²⁰. No dóna la informació de la documentació consultada per Vilar, que li permet reconstruir el procés amb tant detall²¹. M'haig de cenyir a l'única notícia explícita que he localitzat sobre el tema al *Llibre de comptes del Castell de Palegret, 1662*, que diu el següent: *Als 20 de abril de 1662, són estadas arrendadas las rendas de la força y Castell de Palagret en la plaça de la Seu per lo signant (?) per temps de tres anys que comensaran a correr desde el pr^o de Juny pròxim del corrent any 1662 y foren donades al més donant ...*²² Cal deduir que mitjançant una subhasta pública, celebrada en les immediacions de la catedral, *la plaça de la Seu* diu el document, s'adjudicaven les rendes al licitador *més donant*, o sigui al que es comprometia a pagar la quantitat més elevada. La resta del contracte, *...a Joseph Batet, pagès de Juyà per preu de 59 ll. 10 s. moneda corrent quiscun any, en lo qual arrendament no-y són compresos los lluïsmes y foriscapis. Són fianzas Matheu Dalmau y Martí pagès del veynat de Farreras, parr^a. de Flassà, y Jaue. Pera..., paraire de Celrrà. Nott. m^o Pere Rosselló de Gero^a.*, se cenyeix a una tipologia comuna que també apareix al Llibre Gros.

Així doncs, al contracte d'arrendament, fet per un notari, hi constava el nom, l'ofici i la població on residia l'arrendatari o arrendataris i, en el cas que n'hi hagués, del fiador o fiadors. Aquests darrers havien de garantir amb la seva fortuna el pagament de l'arrendament a la pabordia si es donava el cas

¹⁹ Aquest darrer cas era el més habitual.

²⁰ Concretament els comptes de la Pabordia de Desembre de 1676-77 fan esment al fet que l'arrendament de Vilablareix es féu en *lo Sínodo de 1676*, i el de Sant Amanç s'havia fet en *lo Sínodo* de dos anys enrere. ACG, *Llibre Gros*, f. 310-310 v.

²¹ VILAR, Pierre, *Catalunya dins...*, p. 493-497. Montserrat Duran el segueix a *Renda i producció...*, p. 354 i Eva Serra a *Pagesos i senyors...*, p. 283-286.

²² Intitulació escrita en bolígraf al llom. El títol original, a la coberta, diu *Llibre de Comtes de las entradas y Despesas de las Rendas del Castell de Palegret, Administrades per lo Pabordre Administrador de la Pabordia del mes de Juny de la seu de Gerona. 1662*. ACG, 7,d,19. El subratllat és meu.

que l'arrendatari no ho podia fer. S'hi indicava el període de vigència, enquadrat per la data d'inici i la de la seva resolució, i s'establia la xifra que s'havia de pagar cada any, així com la seva forma de pagament, fragmentada en tres parts iguals, que s'havien de pagar, teòricament, als mesos de setembre, gener i maig.

Eren les *terces*. El més habitual, però, era que els arrendataris paguessin quan els anava més bé, això sí, fent constar a quina terça corresponia la quantitat que entregaven²³. En alguns casos els arrendataris pagaven fragmentàriament cada terça, arribant a extrems exagerats. És el cas dels fruits de Celrà, que foren arrendats per un període de tres anys que anava de l'1 de juny de 1667 al 31 de maig de 1670 per 540 lliures anuals amb terces de 180 ll. Doncs bé, en 1667-68, tot i fer-se 15 pagaments, els arrendataris encara van deixar a deure 41 ll. 10 s. El 1668-69, malgrat que la terça de setembre es va pagar sencera, es van acabar fent 14 pagaments, i els tres darrers van ser fets fora de termini, ja en el transcurs de l'any següent. Finalment, el 1669-70 les 540 lliures es van repartir en 29 pagaments, als quals se n'ha d'afegir un de 5 ll. 3 s. que va haver de posar-hi el paborde per acabar de completar-les²⁴.

En principi, a partir dels exemples que ens proporciona el Llibre Gros, es pot dir que la principal obligació de l'arrendatari era la de pagar la quantitat establerta en l'arrendament a l'administrador de la pabordia corresponent. En algunes ocasions s'hi afegia la de pagar els impostos reials de la *quarta* i l'*escusat*, que tot i anar inclosos en el preu de l'arrendament, s'especificaven al moment d'efectuar el pagament²⁵.

Les pabordies tenien la possessió dels drets sobre determinades parròquies. Aquestes es llogaven per separat a uns arrendataris que pagaven un lloguer a la pabordia corresponent, que constituïa l'ingrés més destacable. La seva importància no implicava necessàriament la coincidència en el temps de l'arrendament efectiu de la totalitat dels fruits de les pabordies. El fet que cada pabordia tingués varies parròquies implicava, a causa de les circumstàncies de l'època, que no sempre estiguessin totes arrendades de forma simultània. A més, no hi havia cap motiu perquè l'inici i la fi de cadascun

²³ ACG, Llibre gros, Pabordia de Juny, Comptes de 1682-83, fols. 26 v.-27 v.

²⁴ ACG, Llibre gros, Pabordia de Juny, fols. 12-16.

²⁵ Als ja esmentats comptes de la Pabordia de Juny corresponents a 1668-69 un dels arrendataris, R. Ribot paga en dues parts la quarta i l'escusat. En la primera paga 6 ll. 1 s., i en la segona 14 s.

dels lloguers coincidis amb cap dels altres, de manera que difícilment es podien assegurar unes rendes estables fora d'un període tan curt de temps com el del propi lloguer.

3.2.2. *Els lluïsmes o foriscapis.*

Els lluïsmes són la part proporcional del preu de les alienacions que pot experimentar un bé emfitèutic que correspon al senyor directe del mateix. Els costums de Girona parlen del *lluïsmes*, *terç*, i *foriscapi*²⁶ que s'estableix en una tercera part del preu de la transacció. Molts anys després, a finals del segle XVIII, el tractat de Tos dedica el capítol VI al lluïsmes. En el seu article 1r diu que *En Cataluña debe satisfacerse siempre que el Predio enfiteútico pasa à otro Dueño, ò Poseedor, así por Título lucrativo, como oneroso, exceptuado el caso, que hiciese tránsito a algún Descendiente del mismo por Título lucrativo.* De manera que tota transmissió, a títol lucratiu o onerós, ha de satisfer el lluïsmes. No és el cas de les que es produeixen a títol lucratiu si el que rep el bé és descendent de l'emfiteuta. El percentatge que suposa el lluïsmes sobre el preu ve referit a l'article 5è, que diu *Si se hallare fuera de la Ciudad de Barcelona, y su Territorio, és el nostre cas, se paga por los Títulos onerosos, la tercera parte de su valor, ò precio, à saber, seis sueldos y ocho dineros por libra; aunque la enagenación fuese entre Descendientes.* El 6è continua dient *Si empero fuese por Título lucrativo, se pagan à razón solamente de quatro sueldos, y quatro dineros por libra.* De manera que en funció que l'alienació fos a títol onerós o gratuït calia satisfer el 33 % o bé el 22 % respectivament del total del preu de l'alienació. Tenint en compte aquestes disposicions caldria deduir que l'aplicació del lluïsmes era prou clara i que, a excepció de Barcelona i el seu territori, on no es pagava res pels títols lucratius, mentre que pels onerosos la quantitat variava en funció *del número, y la qualidad de los Señores*, arreu de Catalunya s'aplicaven els mateixos percentatges en els supòsits que obligaven a prestar el lluïsmes. Però la realitat devia ser molt més complexa, i Tos davant la dificultat, per no dir impossibilitat, de saber quins percentatges s'aplicaven realment, va optar en l'article 32 per dir que *Finalmente en la paga,*

²⁶ MIERES, Tomàs. *Costums de Girona*, edició a cura d'Antoni Cobos Fajardo, Girona. CCG edicions, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 2001, p. 123-129.

y cantidad de los Laudemios siempre debe arreglarse al estílo, y observancia de la Ciudad, Villa ò Lugar en que se hallare la Finca²⁷ La legislació constituïa un marc legal d'àmbit general que podia servir de referència, però que no s'aplicava realment allí on ja n'hi havia una de pròpia de caràcter consuetudinari que regulés de forma específica alguns aspectes de l'emfiteusi. Uns anys abans Jeroni Vert, causídic de la Bisbal d'Empordà, ja havia fet la mateixa aclaració dient que ... *si en aquella ciutat, vila o lloch ahont està cituada la terra per la qual se ha de pagar lo dit foriscapi o ters y ha consuetut que no-s paga tant o que se paga més del dit que és, que en tal cas se ha de estar a la dita consuetut e pagar segons aquella ha lloch foriscapi o ters*²⁸. A banda del percentatge que s'ha de pagar, que depèn del costum de cada contrada, Vert fa referència al *foriscapi o ters*, talment fossin el mateix, i en canvi no esmenta el lluïisme. Mieres ja havia indicat que sota el nom de lluïisme s'hi podien incloure el terç i el foriscapi: *Laudimiun est nomen generale, quia sumitur pro tertium et foriscapium*²⁹, de manera que posteriorment quan es parli del foriscapi hom es referirà al lluïisme.

Per la seva banda el Llibre Gros només fa esment a l'expressió *foriscapi*, per referir-se al lluïisme. El seu percentatge varia entre el 20 i el 25 %, segons la pabordia de què es tracti. De manera que no es cobra una tercera part del preu de la venda, sinó que s'aplica el costum de la *ciutat, vila o lloch*³⁰ on està situat el bé alienat.

Habitualment als arrendataris dels fruits els corresponia la meitat del valor dels foriscapis corresponents a les transaccions realitzades durant la vigència de l'arrendament que els permetia accedir a les rendes d'una parròquia concreta. Només en els anys en què es deixaven d'arrendar els fruits, els administradors de pabordies passaven a cobrar la totalitat dels foriscapis. És el

²⁷ TOS y URGELLÉS, Jaime. *Tratado de la cabrevación. Según el derecho, y el estilo del Principado de Cataluña. Sus utilidades, y efectos, del modo de principiar, y seguir las Causas de Cabrevación, de los Privilegios, y Pretensiones del Señor Directo, ò Mediano, y de las Excepciones que competen al Reo, ò Enfiteota*. Barcelona, 1784, Imprenta de Raymundo Martí. Exemplar fotocopiado pertanyent a l'AHG, 347.2(467.1) TOS. El lluïisme de Barcelona es regula en el capítol VI.9.

²⁸ Citat per Pere GIFRE i RIBAS en un article encara inèdit. Es refereix al *Memorial de lo que se ha de haber concell sobre las cabrevacions*, Biblioteca del Palau de Peralada. Sèrie G. Reg. 528, fol. 7 v.

²⁹ MIERES, Pere, op. cit., glossa 25,1,a.

³⁰ GIFRE I RIBAS, Pere, op.cit., i també TOS Y URGELLÉS, Jaime, *Tratado...*, art. 32.

cas de Lloret en 1690-91³¹. En determinades pabordies el no arrendament dels fruits d'una parròquia, atesa l'amplitud i la inestabilitat del període estudiat, no era rar i permet copsar la importància real d'aquest tipus de renda. En d'altres sabem la seva importància perquè encara que els fruits estiguessin arrendats s'anotaven els foriscapis que es feien efectius.

Per altra banda, en les parròquies on el nombre de foriscapis era prou elevat es tendia a no arrendar-los i, d'aquesta manera, a separar-los de la resta dels fruits. És el cas de les parròquies de la Vall d'Aro i Calonge, a la Pabordia de Juliol.

3.2.3. *Els censos.*

Per cens entenem la prestació anual que l'emfiteute deu al senyor directe pel bé que aquest li ha establert. Al Llibre Gros es produeix una diferenciació clara entre els censos que s'arrenden conjuntament amb el delme d'una parròquia, tot i que no en formaven part, i els que es pagaven a part de l'arrendament. Dels primers habitualment no se'n feia esment ja que delme i censos formaven part del mateix tot: els fruits. Només apareixien de forma explícita quan no era possible arrendar-los. Ambdues situacions han estat tractades en l'apartat 3.2.1. Els que es cobraven directament, al marge d'un arrendament, en percebien totes les pabordies, a excepció de les de Juny i de Desembre que els cobraven inclosos als fruits.

3.2.4. *Els censals.*

Aquest tipus de préstec hipotecari permetia que el censalista prestés diners al censatari a canvi d'uns rèdits. De fet es tractava d'una operació de préstec encoberta en un contracte de compravenda, ja que jurídicament el censalista comprava el dret a rebre una pensió anual del censatari. La documentació consultada evidencia que prestar diners a tercers era un recurs poc usat per les pabordies per obtenir ingressos. Només hi participaven les pabordies d'Agost i de Novembre. En la primera uns pagesos paguen durant dues generacions, des de 1661 fins a 1694, any en què es produeix la llucidació i quitació del censal, una pensió de 5 ll. 3 s. 1 d.. Pel que fa a la de Novembre la situa-

³¹ ACG, *Llibre Gros*, Comptes de la Pabordia de Novembre, f. 282 v.-283 v.

ció és una mica més variada: entre 1662 i 1699 dotze censataris paguen pensions que suposen un ingressos anuals que oscil·len entre 1 ll. en 1665-66 fins les 123,25 ll. de 1685-86. La variabilitat en l'ingrés es deu al fet que la pensions que no es paguen quan toca són abonades en anys posteriors. A més, aquests dotze censataris mai no participen alhora en la relació amb la pabordia. Com a molt en alguns anys coincideixen tres d'ells. La raó és senzilla: alguns censals només tenen la vigència d'uns quants anys, de manera que entre ells poden no coincidir, mentre que d'altres que estan documentats gairebé tot el període es traspassen de pares a fills. La tipologia dels censataris es pot dividir entre institucions públiques: la Ciutat de Girona, l'Almoina del Pa, també de Girona i el Ferial de la Seu; i persones privades: quatre pagesos, un rector, un treballador, un cirurgià i un doctor en medicina³².

Aquesta situació contrasta amb el que diuen els autors d'estudis que fan referència als patrimonis eclesiàstics quan constaten que una proporció gens negligible dels seus ingressos prové de pensions de censals. D'aquesta manera el paper que van tenir aquestes institucions esdevé clau per entendre el mercat del crèdit durant l'Edat moderna³³. Llorenç Ferrer va més lluny i afirma que *la xarxa censalista no estava concebuda com un sistema de crèdit, sinó com a forma d'extracció de renda que permetés mantenir els eclesiàstics*. L'existència de sectors de la societat que optaven per l'endeutament com una forma de supervivència i reproducció social va ser fonamental per al funcionament dels censals. Per a Ferrer bàsicament hi participaven pagesos rabassaires i artesans, mentre que la cocurrència d'altres grups socials era molt més baixa³⁴. D'altra banda la situació de Girona tampoc no té gaire res a veure amb la importància que van tenir els

³² ACG, *Llibre Gros*, Comptes de les pabordies d'Agost i de Novembre.

³³ FATJÓ GÓMEZ, Pedro, *La Catedral de Barcelona en el siglo XVII: las estructuras y los hombres*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, p.251-255. Del mateix autor: "Organización y gestión de una hacienda eclesiástica en la Cataluña del XVII: la Catedral de Barcelona", a *Revista de Historia Económica*, 1, Barcelona, 1999, p. 89-118, i "La organización y gestión de las haciendas eclesiásticas desde la economía de los costes de transacción", comunicació presentada al *X Congreso de Historia Agraria*, Sitges, 23, 24 i 25 de gener de 2002.

Latorre diu al respecte que *En este punto la Catedral de Huesca no constituye una excepción y buena parte de sus rentas procede de los censales*. A: LATORRE CIRIA, José Manuel, *Economía y religión...* p. 77-86

³⁴ FERRER I ALÒS, Llorenç, "L'Església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa als segles XVIII i XIX", a *Recerques*, 18, Barcelona, p.7-46.

censataris per a les rendes de la Catedral de Barcelona, tanmateix la tipologia és similar³⁵.

3.2.5. *Els ingressos jurisdiccionals.*

Els ingressos derivats de la jurisdicció representen un percentatge gairebé inapreciable de les rendes de les pabordies. De fet només en percebia la Pabordia de Novembre en qualitat d'administradora dels drets del capítol a la vila de Lloret de Mar. Es concretaven en el cobrament de composicions i remissions *de enquestas*. José Manuel Latorre menciona els drets que deriven de la jurisdicció i del domini directe, només concretant els drets sobre les pastures, la llenya i les cenens. Considera que en el cas d'Osca el rendiment econòmic dels drets derivats de l'exercici de la justícia havia de ser *muy bajo o nulo* a causa de l'escassa població resident. De fet no n'ha trobat cap rastre³⁶. Aquest no és el nostre cas. De trenta-nou anys documentats, els que van de 1661 a 1700, només en quinze es cobraren drets jurisdiccionals. No sempre sabem de què es tracta. La font no sempre especifica les característiques del delictes que es castiga, però alguns exemples que hem pogut extreure del *Llibre Gros* ens ajudaran: el 5 d'abril de 1675 Joan Geli, pescador de Lloret, i el seu fill Josep pagaven dues dobles en concepte de *remissió enquesta* per *haver perdut lo respecte y amenassat ab una escopeta llarga* al batlle de Lloret. Pagaren doncs, 11 lliures. El 1676 Antoni Macajo, mestre d'aixa de Lloret ha de pagar una doble i mitja (8,25 lliures) per haver comès frau *contra son senyor* en la compra d'una peça de terra *per aver dexat de continuar ab lo acte de la venda tot lo preu*. El mateix dia també foren castigats Joan Guanyabons i Antoni Serra per actes similars. El 5 de novembre de 1684 es pagaven 5,5 lliures per remissió d'una enquesta *de hauer donat una bofetada a una dona*. El 30 de novembre de 1697 Nicolau Gros, teixidor de lli de Lloret pagava una composició de 20 lliures per haver *perdut lo respecte y mal tractat de paraulas al jurat exercint iustícia y aver insidit en las penas a ell posadas de exprés orde* ³⁷.

³⁵ FATJÓ GÓMEZ, Pedro, *La Catedral de Barcelona...* p. 253-254.

³⁶ LATORRE CIRIA, José Manuel, *Economía y religión...*, p. 103-108. També HILTON, Rodney, *Siervos liberados. Los movimientos campesinos medievales y el levantamiento inglés de 1381*, 1984, Madrid, Siglo XXI, p. 64-65. Del mateix autor "Una crisis en el Feudalismo", a ASTON, T.H. i PHILPIN, C.H.E., eds. *El debate Brenner*, 1988, Barcelona, Crítica, p. 144-163.

³⁷ ACG, *Llibre Gros*, f.254 v.- 258., 269-272 i 542-544 v.

En conjunt es tracta de delictes que atempten contra l'autoritat pública, els drets del capítol com a senyor directe i la integritat física de tercers. Un conjunt d'actes que entraven en la jurisdicció de la *Cort de la vila de Lloret* que exercia la justícia en nom del capítol ³⁸.

3.2.6. *Altres tipus d'ingressos.*

Sota aquest epítet s'agrupen totes aquelles entrades que pel seu caràcter extraordinari o poc comú no són gaire representatives, i en conseqüència tenen massa poca entitat individual per formar cadascuna una categoria explicativa independent que sigui equiparable a les de les altres menes d'ingressos. Habitualment es tracta d'ingressos únics en la seva espècie, que són conseqüència de les despeses de funcionament de cada pabordia. La Pabordia de Juny en té diversos exemples: els subsidis de quarta i escusat, que en 1671-72 suposen 6 ll. 15 s que es tornen a ingressar pel mateix concepte en 1672-73. En 1690-91 la mateixa pabordia rep del rector i els tres domers de Celrà 5 ll. 18 s. 8 per sufragar la tercera part de les despeses del plet contra el Dr. Sebastià Bret, rector de Santa Llúcia. Un altre tipus el constitueix el pagament de les quantitats degudes en anys anteriors: en 1697-98, es cobren divuit censos deguts des de 1694³⁹ Tot i això, sens dubte el que anomeno "romanent" és l'ingrés d'aquesta categoria que sovinteja més a totes les pabordies, encara que de forma intermitent, durant aquest període: al final de la comptabilitat de cadascuna de les pabordies hi consta la definició dels comptes, en la qual dos oïdors, prèviament elegits pel capítol per un període de dos anys⁴⁰, donen el vistiplau a la comptabilitat presentada per l'administrador en qüestió. Després d'haver-la revisat els oïdors de comptes fan constar-hi els ingressos, les despeses i el saldo. Si aquest és positiu serà la quantitat que en el curs del pròxim any l'administrador haurà d'abonar a la seva pabordia en concepte d'ingressos extraordinaris. La definició fa referència a una quantitat *tornadora* als comptes de l'any vinent en referir-se al saldo positiu. La comptabilitat, en canvi, no

³⁸ ACG, *Llibre Gros*, f. 234v.-236v. Eva Serra tracta el tema magistralment a *Pagesos i senyors...*, p. 132-148.

³⁹ ACG, *Llibre Gros*, f. 17-18, 33 v.-34 i 42.

⁴⁰ Això és el que es desprèn de les mateixes definicions, que indiquen que els oïdors han estat elegits per un *bienni*. ACG, *Llibre Gros*, f. 122.

li dóna cap nom concret, i s'hi refereix amb alguna frase explicativa o definitòria com ara *quantitat tornadora dels comptes del any proppassat*.⁴¹ Aquest és el "romanent".

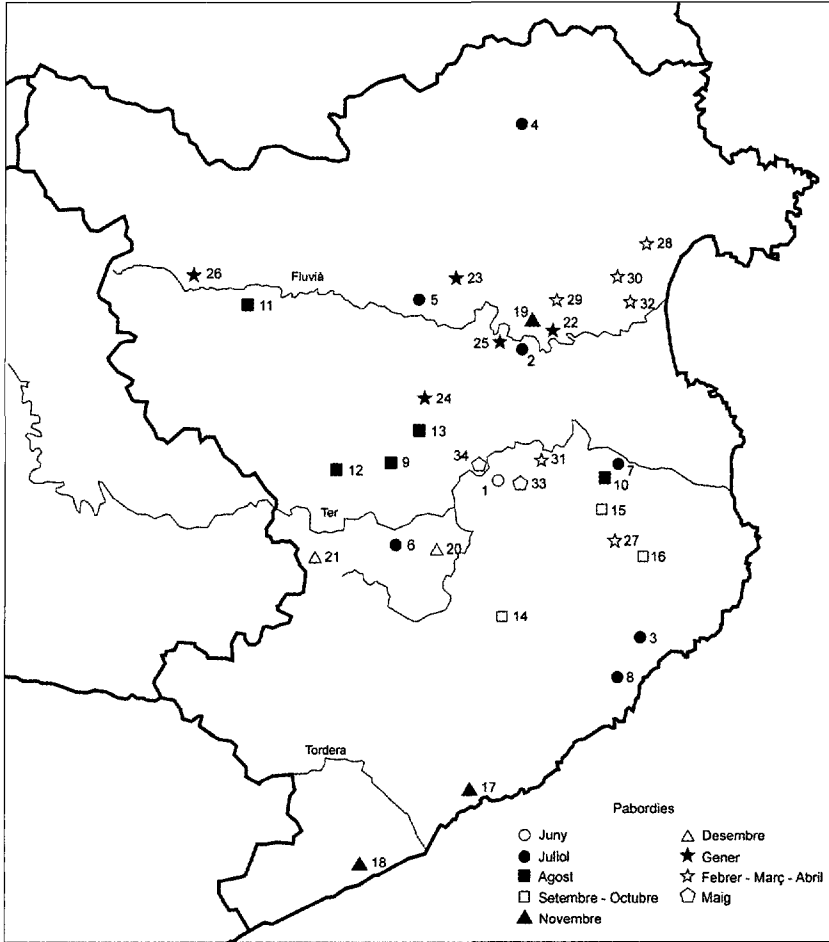
CONCLUSIONS.

El present treball ha estat estructurat en tres parts:

- la primera dedicada a descriure la Canònica o Capítol de la Catedral de Girona. S'ha fet referència als seus orígens i a la seva composició. També s'ha explicat com a partir d'una època determinada el seu patrimoni es va començar a dividir entre diverses institucions -les pabordies- amb la finalitat de facilitar-ne l'administració i la recepció de les seves rendes al capítol. És en aquest context que es crea al segle XVII una instància superior -l'Armari de Pabordies- que té per finalitat assegurar el repartiment equitatiu d'aquestes rendes al llarg de l'any.
- A la segona part fem una descripció de la comptabilitat de les pabordies que constitueix la base sobre la qual s'ha construït el present treball. No descrivim les fonts que fan referència a l'Armari, ja que queden fora de l'àmbit d'aquest estudi.
- Finalment, la tercera part està dedicada a la tipologia de les rendes de les pabordies de la catedral. Es descriuen cadascuna de les fonts dels ingressos que apareixen en les fonts acompanyades en alguns casos d'exemples.

La voluntat del present treball ha estat la de mostrar com una comptabilitat pot ser una bona font per a l'estudi de la renda senyorial. La informació que proporciona permet saber amb exactitud la seva composició en un moment concret. No es tracta de suposar el que cobraran, tal i com poden indicar-nos unes altres fonts, sinó de saber efectivament quins elements conformen la renda senyorial en un moment determinat i al llarg del temps. Com s'articulava un patrimoni feudal caracteritzat per la seva extensió i sobretot, per la seva complexitat i dispersió territorial com és el cas de l'administrat per les pabordies de la catedral de Girona.

⁴¹ ACG, *Llibre Gros*, comptes de la Pabordia de Febrer, Març i Abril, 1662-63, ff. 390 v.-392 v.

Mapa 1: Llocs del Bisbat de Girona on les pabordies delmaven (1661-1700)

1. Celrà	13. Santa Maria de Camós	25. Paretès d'Empordà
2. Bàscara	14. Cassà de la Selva	26. Santa Margarida de
Bianya
3. Calonge	15. Corçà	27. la Bisbal d'Empordà
4. Capmany	16. Sant Climent de Peralta	28. Castelló d'Empúries
5. Crespià i Dosquers	17. Lloret de Mar	29. Garrigàs
6. Montfullà i Bescanó	18. Pineda de Mar	30. Riumors
7. Serra i Ultramort	19. Pontós	31. Sant Joan de Mollet
8. Vall d'Aro	20. Vilablareix	32. Vilamacolum
9. Montcal i Montbò	21. Sant Amanç	33. Juià
10. Parlavà i Foixà	22. Arenys d'Empordà	34. Sant Julià de Ramis
11. St. Cristòfol les Fonts	23. Cabanelles	
12. St. Martí de Llémèna	24. Corts i Mata	